

Brzoza_2

Karta wywiadu etnograficznego

Metryczka miejscowości		
Powiat	szamotulski	
Gmina	Duszniki	DU_BR_002
Miejscowość	Brzoza	DU_BR_002

Metryczka wywiadu			
Data realizacji	23.05.2013 r.	Miejsce wykonania	Baranowo
Czas trwania	ok. 4 h	Forma i wielkość	Nagranie, brak danych
Przeprowadzający	M.C.	Komentarz	

Metryczka informatorów				
Kod	Płeć (K/M)	Wiek	Funkcja społeczna	Komentarz
DU_BR_002	M	58 l.	brak	Znany jako historyk-amator, mieszkaniec Niepruszewa, w Brzozie mieszkał do 1976 r.

Informacje etnograficzne	
<i>Tematyka</i>	<i>Pozyskane informacje (ew. cytaty)</i>
I. Toponomastyka i etnonimy	
Nazwy miejscowości (historyczne; zwyczajowe)	Nie zna pochodzenia nazwy Niepruszewo. Brzoza – Grodziszczko – nieżyjący nauczyciel informatora (rocznik 1900) mówił, że nazwa wzięła się od grodu, który kiedyś był na tym terenie.
Nazwy lokalne (przysiółków, części wsi, pól, łąk, pojedynczych gospodarstwa)	Huby – teren poza wsią, poza zwartą zabudową wsi. „ <i>Wieś to jest drzewo, a huby to doklejone gospodarstwa, jak huba do drzewa</i> ”.
Nazwy topograficzne (cieków wodnych, stawów, wzniesień, obszarów leśnych, toń wodnych, uroczysk)	Brak informacji.
Nazwy pojedynczych obiektów przyrody żywej i nieożywionej (pojedynczych drzew i głązów narzutowych)	Przy drodze z Niepruszewa do Otusza przed wiaduktem nad autostradą stoi stara sosna, która kształtem przypomina starą kobietę. Od kiedy informator pamięta ludzie nazywają ją „Babą”.
Endonimy (nazwy własne grup lokalnych i regionalnych)	Brak informacji.
Egzonimy (nazwy zewnętrzne grup lokalnych i regionalnych)	Brak informacji.
II. Folklor dawny i inne zjawiska kulturowe	
Podania (opowieści) o wydarzeniach lokalnych	1. Na granicy gminy Buk - Dopiewo za jeziorem jest droga, którą -kiedyś jak nie było nowej szosy na Poznań – jeżdżono do Poznania, stoi betonowy krzyż o wys. 2 - 2,5 metra. Legenda mówi, że pod tym krzyżem pochowani są powstańcy z 1848

		<p>i 1863 roku.</p> <p>2. Podczas darcia pierza, gdy informator miał 5-6 lat słyszał jak kobiety opowiadały, że w okolicy Brzozy-Huby pojawiał się jeździec bez głowy.</p> <p>3. Kolega informatora opowiadał historię zasłyszaną od swojego ojca-murarza, że w okresie międzywojennym, w zamkniętej kaplicy kościelnej ulokowanej niedaleko krzyża „powstańców” przez noc w trumnie leżała zostawiona dziedziczka z Więckowic. Rano gdy przyszli i otworzyli kaplicę zastali otwartą trumnę, przepiłowane sprzęty, połamane świece.</p> <p>Informator nie wierzy w te opowieści, wielokrotnie podkreślał, że to są „<i>bzdury, zabobony</i>”.</p>
Tradycyjne obrzędy (także te związane z tradycjami religijnymi) doroczne		
1.	św. Andrzeja (Andrzejki)/św. Katarzyny (Katarzynki)	Tylko młodzi ludzie bawią się w Andrzejki, zazwyczaj urządzana jest zabawa andrzejkowa w świetlicy wiejskiej.
2.	św. Marcina/11 listopada	Ze świętem Marcina wiązało się jedynie pieczenie rogali marcińskich, nic więcej informator nie kojarzy.
3.	Adwent	„ <i>Nic szczególnego.</i> ”
4.	św. Mikołaja (Mikołajki)	„ <i>Nic szczególnego.</i> ”
5.	Wigilia	Pod biały obrus na stole wigilijnym wkładano sianko. Na Wigilię przygotowywano 12 potraw: karpia smażonego, karpia w galarecie, barszcz z uszkami, zupę rybną (z główek karpia) z grubszym makaronem, kluski z makiem, rybę w occie, makowce. Zamiast choinki – przystrajana gałązka świerkowa „wetknięta” w doniczkę z ziemią. Do dzieci przychodził Gwiazdor z workiem, w którym były prezenty. Gdy informator

		był dzieckiem prezentem były zwykle pomarańcze, jako że panowała bieda. Pasterka jest i była obowiązkiem. Matka informatora jeździła na Pasterkę z sąsiadami bryczką, jako że kościół był oddalony od ich domu 6 km.
6.	Pierwsze i Drugie Święto Bożego Narodzenia	Czas spędzany z rodziną.
7.	Sylwester/Nowy Rok	W Brzozie w sali wiejskiej urządzano zabawy sylwestrowe/informator nie lubi takich zabaw, dlatego nigdy nie uczestniczył. Pamięta zwyczaj urządzania noworocznych kawałów, np. raz młodzież wyniosła wóz konny na dach domu gospodarza, wystawiano furtki, zanoszono pług do stawu – z każdej zagrody coś wynoszono.
8.	Trzech Króli	Z kościoła przynoszono poświęconą krede, którą zaznaczano od wewnątrz drzwi rysując K+M+B (Kacper, Melchior, Baltazar), a także mirrę i kadzidło, którymi okadzano dom.
9.	Kolędnicy	Informator nie pamięta, żeby kolędnicy chodzili.
10.	MB Gromnicznej	Informator nie pamięta obchodzenia tego święta.
11.	Karnawał, tłusty czwartek, koniec karnawału	Na tłusty czwartek pieczono pączki i chruściki. W zabawach nie uczestniczył. Ostatni dzień karnawału zwany jest Podkoziółkiem – młodzi urządzą zabawy, starsi urządzą małe spotkania.
12.	Topienie Marzanny	21 marca – pierwszy dzień wiosny, nad jeziorem w Niepruszewie szkoła urządza dla uczniów topienie Marzanny. Z Brzozy nie pamięta tego zwyczaju.
13.	Środa Popielcowa	Przestrzega ścisłego postu. Szyto płócienne woreczki, o wysokości ok. 5-7 cm, szerokości 3-4 cm, do których sypano popiół, zabawa polegała na tym, aby niepostrzeżenie przyczepić taki woreczek komuś do pleców. Popularna w latach 60 i 70 XX w.

14.	Śródpoście	W okresie przedwielkanocnym należało przestrzegać postu w piątki.
15.	Niedziela Palmowa	Palmy robiono z gałązek wierzbowych z „ <i>kotkami</i> ”, święcono je w kościele. Poświęconą palmę trzymano w domu (w wazonie na stole) przez cały rok do następnej Niedzieli Palmowej. Palmy z kościoła palono, a popiół w ten sposób pozyskany służył do posypywania głów wiernym podczas Środy Popielcowej.
16.	Triduum Paschalne	W Wielki Czwartek, Piątek i Sobotę odwiedzano kościoł. W Wielką Sobotę tradycyjnie święcono pokarmy. Informator podkreśla, że nie jest religijny i rzadko chodzi do kościoła.
17.	Wielkanoc (święcenie koszyczka)/Niedziela Wielkanocna	<p>W domu informatora tradycyjnie, od czasów kiedy był dzieckiem, do koszyczka wkłada się „<i>skibkę</i>” chleba, kawałek białej kiełbasy, kawałek suszonej kiełbasy, baranka z masła z chorągiewką, sól, pisanki, gryczpan (bukszpan).</p> <p>Pisanki robiono i robią nadal przez ugotowanie jajek w łupinach cebuli (zabarwiają się na ciemnobrunatny kolor).</p> <p>W domu informatora nie występuje zwyczaj dzielenia się jajkiem. Na śniadanie wielkanocne spożywają poświęcone produkty z koszyczka i babki drożdżowe. Na świąteczny obiad podawano golonkę, gotowaną kapustę, surówki, kotlety schabowe i ziemniaki z tłuszczem.</p>
18.	Poniedziałek Wielkanocny	„Siwki” lub „Niedźwiedzie” – tradycja chodzenia po domach przebierańców: Niedźwiedź (ubrany w słomę i trzcinę), tańczący Dziad i Baba (Baba miała kosz do którego zbierała dary – kiedyś jajka, obecnie pieniądze), Siwki – przebrani za konie, ubrani na biało, gonili ludzi z batem, do tego jeden Grajek z akordeonem. Wszyscy przebierańcy „murzyli” (brudzili) widzów sadzą. Całe towarzystwo to razem od około 7 do 10 osób. Tradycja ciągle żywa znana w Niepruszewie,

		Brzozie i Otuszu. Zwyczaj oblewania wodą, coraz bardziej symboliczny. Z Brzozy też to pamięta.
19.	Zielone Świątki	Informator nie pamięta żadnych konkretnych obchodów w ten dzień.
20.	Boże Ciało	Boże Ciało jest dla informatora świętem niezbyt istotnym „ <i>jak niedziela</i> ”. Co roku procesja podąża innymi ulicami wsi. Ulica którą podąża procesja jest przyozdabiana girlandami z zielonych liści dębowych, brzoźkami. W oknach domów jest dużo ozdób, tj. kielichy mszalne, obrazy z papieżem, biało-żółte i biało-niebieskie flagi. Przygotowywane są cztery ołtarze – co roku inna wyznaczona wieś buduje ołtarz (wsie należące do parafii Niepruszewo - Brzoza, Kalwy, Grodziszczko, Żegowo, Wygoda, Otusz, Józefowo, Skrzynki, Więckowice).
21.	św. Jana	Na św. Jana organizowana jest zabawa – puszczanie wianków na wodę, biegi w workach etc. Znany jest przesąd, że jeśli wianki na wodzie się zejda to para się zejdzie (to dotyczy Niepruszewa).
22.	MB Zielnej	Informator wie tylko, że w ten dzień święci się ziola.
23.	MB Siewnej	Informator nie pamięta, kojarzy tylko że jest to święto związane ze święceniem ziaren zboża i obsiewaniem pól.
24.	Dzień Wszystkich Świętych/Dzień Zaduszny	<p>Przed świętem należy wyczyścić i umyć nagrobki. W Dzień Wszystkich Świętych ludzie składają na grobach wiązanki, wieńce ze sztucznych kwiatów, dąbki (odmiana chryzantem, nazwa od kształtu liści-wyglądają jak liście dębu), zapalają lampki. O godzinie 13-ej na cmentarzu celebrowana jest msza, która przeradza się w procesję wokół cmentarza.</p> <p>W czasach młodości informatora (lata 60, 70. XX w.) wierzono, że w Dzień Zaduszny nie należało wychodzić z domu, gdyż jest to dzień podczas którego wychodzą dusze. Bano się, że można</p>

		spotkać się z duchem.
25.	Inne tradycyjne wydarzenia doroczne (cykliczne) istotne dla informatora	Brak informacji.
Tradycyjne obrzędy rodzinne i okolicznościowe		
1.	Narodziny i chrzest	<p>Do lat 60 XX w. rodzono w domu przy pomocy akuszerki lub kobiety ze wsi, która wiedziała jak odebrać poród. Chrzcziny odbywały się o godzinie 11 rano. Jeśli dziecko było chore to chrzcziny organizowane były drugiego dnia po porodzie (powiadano, że po 2 tygodniach od chrzcin dziecko zdrowiało). Gdy dziecko było zdrowe, chrzcziny urządzano od tygodnia do 4 po porodzie. Do kościoła z rodzicami jechali chrześni, po powrocie zwyczajowo wypowiadano zdanie „Zabraliśmy poganina, a przywieźliśmy chrześcijanina”. Podawano obiad i słodkie placki na deser. Tak wyglądały chrzcziny do lat 80 XX w. Do dziś ludzie wierzą, że nie można przekroczyć (przechodzić) nad siedzącym dzieckiem, bo „nie urośnie”.</p>
2.	Ślub i wesele	<p>Dom panny młodej zdobiono girlandami, wieszano napisy „Witamy gości weselnych”. Przed ślubem koledzy państwa młodych przywozili złom i szkło, jeśli ktoś z domu nie wyniósł wódki to to wszystko wysypywano na podwórzu. Ten zwyczaj trwa od lat 70 XX w. do dnia dzisiejszego. tzw. „pulteram”.</p> <p>Podczas wesela należało wznieść toast za zdrowie państwa młodych, podczas którego młodzi po wypiciu rzucali za siebie kieliszki (przewiązane wstążką). Odbywały się oczepiny: rzucanie welonem, muszką, w latach 50-60 XX w. znana była zabawa przeciągania przez mężczyzn gumowego buta (rodzaj współzawodnictwa). O 24:00 młodzi składali podziękowania rodzicom, dzielili tort. Na drugi dzień organizowano poprawiny, choć jeszcze w latach 70 XX w. wesela</p>

		<p>organizowane były tylko w sobotę, a poprawiny wyprawiane były po tygodniu od dnia wesela. W latach 60 XX w. na ślub młodzi jechali konną bryczką. Zarówno konie, jak i bryczkę przyozdabiano gryczpanem (bukszpanem).</p>
3.	Śmierć i pogrzeb	<p>Obecnie, gdy ktoś umiera ciało zabierane jest do kostnicy. Kiedyś zmarły zostawał w domu przez 3 dni do czasu pogrzebu, urządzano czuwanie przy zwłokach - raz dziennie odmawiano różaniec przy ciele zmarłego. Informator wspomina rok 1965, gdy umarła jego babcia. Została położona w drugiej kuchni, leżała na kopcu ziemi, naga, nacierana denaturatem (pamięta białą skórę), dopiero po 3 dniach została ubrana, włożona do trumny i przewieziona karawanem z Brzozy do Niepruszewa na cmentarz (9 km). Karawan ciągnięty był przez konie, informator pamięta, że zmieniano konie „<i>bo szalały</i>”. Gdy zmarły został włożony do trumny w domu to trumnę zamykano, otwierano raz przed kościołem, a następnie zabijano gwoździami. Trumnę kładziono na katafalku przed ołtarzem, a stamtąd wynoszoną ją na ramionach mężczyzn.</p> <p>Stypę kiedyś organizowano w domu zmarłego, obecnie wynajmuje się lokal.</p>
4.	Inne zjawiska	<p><u>Darcie pierza</u>. W latach 60 XX w. (gdy informator był małym chłopcem, miał około 5-6 lat) uczestniczył w spotkaniach na których kobiety darły pierze. Darcie pierza odbywało się jesienno-zimową porą (listopad, grudzień, styczeń). Zbierały się same kobiety (mężczyźni nie mogli uczestniczyć, ew. pozwalano dzieciom), siadały przy stole przy świetle z lamp naftowych, jako że w tamtym czasie nie było jeszcze prądu. Podczas tego spotkania kobiety plotkowały, opowiadały „<i>niestworzone historie</i>”. Podczas takich spotkań spożywano kawę zbożową, placki, chleb z pieca chlebowego. Pierze darto w następujący sposób – lotkę stawiano pionowo i palcami</p>

		<p>odrywano pierzę poczynając od górnej części. Początkowo trzymano je w ocynkowanych wannach, następnie przekładano do poszew na poduszki lub kołdrę. Często młodzi chłopcy robili kawały kobietom zgromadzonym na darciu pierza, np. zakradali się i wpuszczali do pomieszczenia wróbla lub gołębia-spłoszony ptak machał intensywnie skrzydłami i rozwiewał pierze.</p> <p><u>Pieczenie chleba</u> – w latach 60, 70 XX w. raz na dwa tygodnie odbywało się pieczenie chleba. W parowniku przy kominie ustawiony był piec do chleba. Rozpalano ogień przy użyciu szczap o długości około 80 cm (szczapy na długość pieca), gdy one się spaliły wygarniano żar i do tak rozgrzanego pieca wkładano bochenki chleba. Zakwas (fermentująca kulka surowego ciasta pozostawiona z poprzedniego pieczenia) na chleb przygotowano w specjalnej dzieży z drewnianych klepek zwężającej się ku górze; chleb zarabiało się na stole.</p> <p>Gdy ktoś <u>kupił konia</u> to przed pierwszą jazdą zawiązywano czerwoną wstążeczkę, która miała „<i>chronić od uroków</i>”.</p>
<p>Zespoły i tradycje folklorystyczne, śpiewacze, muzyczne, w tym: przeglądy i festiwale oraz twórcy słowa</p>		<p>W latach 60-70 XX w. w Brzozie istniał zespół ludowy, nosiły członkinie strój szamotulski – spódnice w pasy, czepki. Zespół muzyczny (kapela ludowa) nie posiadał nazwy, grali na akordeonie, bębnie, kontrabasie i saksofonie, czasem na klarncie. Kapela składała się z pięciu osób. Często grali i śpiewali na dożynkach.</p> <p>W Niepruszewie jest zespół młodych ludzi.</p>
<p>Tradycje kulinarne, w tym: produkt regionalny i lokalny, potrawy świąteczne, przepisy</p>		<p>Olej rydzowy – jedzony ze śledziem z beczki w czasie Wielkiego Postu.</p> <p>Lok – zupa śledziowa (jedzona do ok. 1965 r.). Wodę z beczki ze śledziami łączono z olejem rydzowym, zostawiano na parę dni, aby się przegryzło, następnie dodawano pokrojonego</p>

	<p>śledzia i ziemniaki w mundurkach.</p> <p>Nawarka/naworka – zupa popularna w latach 60, 70 XX w. Była to mleczna zupa zagęszczana chlebem.</p> <p>Zaklepanka – jajecznica, którą podczas przyrządzania na patelni zlewano rozklepaną mąką. Lata 60, 70 XX w.</p>
<p>III. Tradycje rękodzielnicze</p>	
<p>Tradycje wytwórczości rękodzielniczej, sztuki ludowej oraz artystów nieprofesjonalnych</p>	<p>Jeden z miejscowych malarzy pokojowych zajmował się odnawianiem figur w Brzozie.</p>
<p>IV. Przejawy religijności tradycyjnej</p>	
<p>1.</p>	<p>Kapliczki i krzyże w miejscowości (okoliczności powstania, rok fundacji, fundatorzy)</p> <p>W <u>Grodziszczku</u> jest murowana z kamienia kapliczka z figurą Jezusa. Pochodzi z końca XIX w. lub początku XX w., niedawno została odnowiona. Stoi na środku wsi. Koło szkoły w <u>Grodziszczku</u> stoi przedwojenny krzyż drewniany z metalową figurą, otoczony drewnianym płotkiem.</p> <p>Na początku wsi <u>Brzoza</u>, od strony Grodziszczka, stał drewniany krzyż, podczas wojny został usunięty przez Niemców.</p> <p>Na końcu wsi przy wyjeździe z <u>Brzozy</u> do Niepruszewa stoi figura Matki Boskiej z dzieciątkiem na cokole usadowionym na kolumnie, pochodzi z XIX w., prawdopodobnie ufundował ją właściciel Brzozy – Żeroński. Podobno pod nią zakopywano ucięte części ludzkiego ciała, np. dłonie.</p> <p>W <u>Niepruszewie</u> stoi figura św. Wawrzyńca ustawiona na cokole.</p> <p>Na środku cmentarza w <u>Niepruszewie</u> ustawiony jest krzyż na cokole, którego fundatorem jest p. Nowak.</p> <p>W <u>Niepruszewie</u> na podwórzu jednego z domów stoi krzyż na</p>

		<p>cokole, postawiony w 1902 r. Kiedyś przez to podwórze prowadziła droga, przy której został postawiony ten krzyż. U państwa Mielconków był Ignacy Mościcki.</p> <p>W <u>Cieślach</u> stoi krzyż w miejscu w którym kiedyś znajdowała się kaplica lub kostnica.</p> <p>W Cieślach na końcu wsi, naprzeciw parku stoi na cokole czworaków figura Jezusa, ufundowana przez dziedzica.</p> <p>W <u>Kalwach</u> na rozwidleniu dróg stoi krzyż.</p> <p>[Plus krzyż o którym mowa w punkcie „Podania (opowieści) o wydarzeniach lokalnych”]</p>
2.	Miejsca cudowne (święte drzewa, gaje, źródelka)	Brak informacji.
3.	Święte figury, obrazy, rzeźby	[Patrz punkt „Kapliczki i krzyże w miejscowości (okoliczności powstania, rok fundacji, fundatorzy)”]
4.	Miejsca kultu religijnego	Kościół ?
5.	Lokalne tradycje pielgrzymowania	Brak informacji.
6.	Lokalne odpusty	10 sierpnia, na św. Wawrzyńca w związku z tym, że parafia w Niepruszewie jest pod wezwaniem św. Wawrzyńca. Rano odprowadzana jest msza, stawiane są stragany, sprzedają ciastka.
V. Lokalne uroczystości i obchody świeckie		
1.	Dożynki	W latach 50 – 80 XX w., w czasach komuny dożynki obchodzono w PGR-ach bardzo hucznie. W Brzozie grała wiejska kapela (pan Józef Kwiatkowski z kapelą), kobiety z PGR-u śpiewały i przygotowywały wieńce, które potem dawały dyrektorowi PGR-u, organizowana była zabawa taneczna, poczęstunek. W PGR-e na dożynkach dostawało się kilogram kielbasy i pół litra wódki (w latach późniejszych ćwiartkę

		<p>wódki).</p> <p>[Na 1-ego maja w PGR-ze też otrzymywało się pół litra wódki].</p> <p>Organizowane są również dożynki kościelne, od lat 60. XX w. w Niepruszewie, Kalwach, Brzozie. Składają wieńce przed ołtarz, te wieńce stoją przed ołtarzem ponad tydzień.</p> <p>Podczas dożynek (świeckich i kościelnych) kobiety często przebierały się w stroje ludowe, a konkretnie w strój szamotulski.</p> <p>Informator wspomina, że w roku 1965 i 1967 na dożynki przyjechał zespół z Szamotuł, przeprowadzono spektakl „Wesele szamotulskie”.</p>
2.	Dni gminy/wsi	<p>Dni gminy – organizowane w Buku w sierpniu w Sali kinowej lub na boisku. Podczas uroczystości są występy kapel, zabawa.</p> <p>Niepruszewo nie obchodzi swoich „dni”. [te informacje odnoszą się do gminy BUK]</p>
3.	Lokalne festyny	Brak informacji.
4.	Inne (np. organizowane przez szkoły, KGW, Domy Ludowe, Ośrodki Kultury)	W Niepruszewie w soboty odbywają się zabawy w sali wiejskiej, tam również organizowane są chrzciny, wesela, zabawy sylwestrowe, andrzejkowe. Czasami w szkole komitet rodzicielski organizuje zabawy.